

OBVESTILA

REPUBLIŠKE MATIČNE KNJIŽNICE

Republiška matična služba je letos junija priredila seminar za katalogizatorje splošnoizobraževalnih knjižnic, na katerem sta bili obravnavani dve temi.

Ljubljana, oktober 1972

št. 10

1. Katalogni sistem - jedro poslovanja v knjižnici s prostim pristopom

2. Vprašanje centralne katalogizacije slovenskega tiska

Vsebina

- Uvod
- Katalogni sistem - jedro poslovanja v knjižnici s prostim pristopom /Ančka Korže-Strajnar/
- Teze za razpravo o katalogih v splošnoizobraževalnih knjižnicah
- Tematski katalog za bralce v pionirskih knjižnicah /Andra Žnidar/
- Centralna katalogizacija slovenskega tiska /Miša Sepe/
- Sklepi seminarja dne 9. junija 1972

Katalogni sistem - jedro poslovanja v knjižnici s
prostim pristopom

/Anška Korže-Strežnar/

U v o d

Republiška matična služba je letos junija priredila seminar za katalogizatorje splošnoizobraževalnih knjižnic, na katerem sta bili obravnavani dve temi.

1. Katalogni sistem - jedro poslovanja v knjižnici s prostim pristopom
2. Vprašanje centralne katalogizacije slovenskega tiska

Objavljamo referate s seminarja in predloge za boljše reševanje katalognega sistema v splošnoizobraževalni mreži knjižnic, ki so bili sprejeti na tem seminarju. Predlogi za določen katalogni sistem so obenem tudi normativni predlogi, ki jih bodo morale knjižnice v svojih reformnih prizadevanjih upoštevati.

Katalogni sistem - jedro poslovanja v knjižnici s
prostim pristopom

/Ančka Korže-Strajnar/

V svojem uvodu želim ponoviti misel in zahtevo, ki jo v zadnjih treh letih neprestano ponavljamo. Oživljanje naše knjižnične mreže, ki smo jo okvalificirali za "splošnoizobraževalno", ne pomeni in ne sme pomeniti oživljanje knjižnic na starih načelih našega knjižničarstva, marveč je to težnja za novo moderno knjižnico, ki je daleč od interesov stare "ljudske in študijske" knjižnice, ki sta pri nas po drugi vojni doživeli svoj vzpon in padec. Naše ljudsko knjižničarstvo je zraslo iz čitalniških vzorov, naše študijske knjižnice pa so veren posnetek starih nemških znanstvenih knjižnic, ki jim tudi v sami Nemčiji že desetletja, takšnim kakršne so se izoblikovale v preteklem stoletju, odrekajo pravico do obstoja. Modernizacija naše splošnoizobraževalne knjižnične mreže sledi načelom modernejše "public library", tj. na popolni dostopnosti do literature, na angažiranju vseh najboljših kadrov za informacijsko službo ter delo z bralci ter na skrajni racionalizaciji sredstev za poslovanje.

Osnovna tema, ki smo jo predvideli za seminar, zajema v svojem bistvu področje racionalizacije sredstev za poslovanje. Katalogi knjižnice predstavljajo v tem sklopu nedvomno najpomembnejši in osnovni delovni pripomoček oz. sredstvo za poslovanje, brez katerega ne more izhajati nobena urejena knjižnica. Zato bomo danes razpravljali o vprašanju, kakšni naj bodo katalogi v splošnoizobraževalni knjižnici in koliko katalogov naj ima posamezna knjižnica, da bo kos zahtevam sodobnega poslovanja. O organizaciji katalogov in katalognem sistemu v novih splošnoizobraževalnih knjižnicah doslej pri nas nismo dosti govorili. Zato menim, da je čas, da tudi to vprašanje začnemo reševati sistemsko in normativno.

Stojimo pred ugotovitvijo, da smo v zadnjih letih pri nas pospešeno modernizirali mrežo občinskih in drugih knjižnic in da je prevladalo načelo prostega dostopa do knjig ne le v splošnoizobraževalni mreži knjižnic, marveč se tudi drugi tipi knjižnic kot npr. šolske, strokovne in manjše znanstvene knjižnice hitro usmerjajo v funkcionalnejšo organizacijo poslovanja. Večina knjižnic, ki se na novo preurejajo, prevzema sistem prostega dostopa z uporabo UDK, le redke knjižnice, kjer za to ni prostorskih pogojev ali pa so se knjižnični kadri premalo angažirali za modernejša načela poslovanja, ostajajo pri starem.

Obenem pa lahko tudi ugotovimo, da se ob teh vidnih spremembah, tj. v postavitvi knjižnega fonda na prost dostop, v drugačni, modernejši opremi in ureditvi prostorov, v večjih prizadevanjih za delo z bralci nismo dovolj enakovredno angažirali za preusmeritev in modernizacijo drugih sredstev za poslovanje, med katere nedvomno kot jedro sodijo ustrezni katalogi.

Osnovni namen prostega dostopa do literature je v tem, da bralca izzove k večji samostojnosti, da neodvisno od knjižničarja išče informacijo oz. podatke, ki so mu potrebni, da pride do zelene literature. Bralec torej nima več avtomatičnega stika s knjižničarjem, kot pri zaprtem oz. skladiščnem tipu knjižnice, če tega ne želi. Iz te ugotovitve lahko povzamemo metodični pouk, da je treba organizacijo knjižnice izpeljati tako, da ta osnovni namen bralcu tudi resnično omogočimo.

Pomemben vezni člen med knjižnim fondom, bralcem in knjižničarjem so takšni katalogi, ki so v prvi vrsti prilagojeni potrebam in zahtevam bralca in ne le potrebam knjižničarja. Prilagoditev je torej zahtevnejša, saj je treba vse kataloge med seboj povezati v enoten katalogni sistem, ki kot celota z vseh vidikov nudi razvid po knjižni zalogi in drugem gradivu, ki ga poseduje knjižnica. Katalogni sistem se lahko razširi še na področja, ki zajema gradivo večih knjižnic pod isto upravo ali knjižnic določenega strokovnega področja.

Postavlja se tudi vprašanje, katerim zahtevam bralca naj zadosti tak katalogni sistem. Navajam nekaj najosnovnejših zahtev:

1. Katalogni sistem naj bo čimbolj vsestranski, tako da lahko odgovori na vprašanja najrazličnejših vidikov in omogoči bralcu, da sam neodvisno od knjižničarja najde želeno knjigo ali informacijo.
2. Katalogni sistem mora biti bralcu razumljiv in jasen, da mu za uporabo ni potrebno kompletno poznavanje katalogizacijskih pravil. Za večjo uporabnost katalogov naj knjižnice uvedejo kratka navodila, najboljše pismena, ki bralcu pomagajo, da se v katalogih samostojno znajde.
3. Katalogni sistem naj bo enoten, podatki naj bodo po možnosti zbrani na enem mestu. Razni dodatki h katalogom, dodatne pomožne kartoteke in različni sezname, iz katerih se težko spozna celo sam knjižničar, naj odpadejo.
4. Katalogni sistem naj bo tako prirejen, da bralec z vseh možnih vidikov najde knjigo neposredno in da ga po nepotrebnem ne vodimo od kataloga do kataloga.
5. Katalogni sistem služi v knjižnici s prostim pristopom enakovredno knjižničarju in bralcu ter razen internih upravnih katalogov posebej ne postavljamo katalogov za izključne potrebe knjižničarja.
6. Katalogni sistem naj bo kar najbolj racionalen, izdelava katalogov pa čimbolj mehanizirana, da prekomerno ne zaposluje strokovnih moči, ki so knjižnici potrebne za tehtnejše delo z bralcem ter za drugo informacijsko dejavnost, ki jo katalogi sami po sebi ne morejo nuditi.

Namen in oblika katalogov

O teh vprašanjih se ne bi spuščala v podrobnosti, vendar se bom dotaknila nekaterih problemov, ki jih želimo v našem katalognem sistemu točneje določiti.

Katalogi v splošnoizobraževalnih knjižnicah imajo v glavnem dva namena. S prvim nadzorujemo gibanje knjižnega

gradiva ter ga uporabljamo za notranje poslovanje in informacijsko dejavnost knjižnice, z drugim pa nudimo uporabniku oz. bralcu vse potrebne podatke za čim intenzivnejšo izkoriščanje knjižnega fonda in je bralcu nepogrešljiv vodnik pri izbiri knjig.

Kataloge, ki so namenjeni notranjemu poslovanju knjižnice, imenujemo interni katalogi. Kataloge, s katerimi posredujemo bralcem informacijo o knjigi in knjižni zalogi, pa bralčeve kataloge.

Katalogi v knjižnicah so ali popolni in zajemajo celotno knjižno gradivo ali posebni oziroma izbirni katalogi ter zajemajo samo del knjižne zaloge. Pri nas uporabljamo knjižne, listovne in listkovne oz. kartotečne kataloge.

Knjižni katalogi so tiskani in pri nas izjemni, ker knjižnice običajno nimajo dovolj sredstev zanje in razmeroma hitro zastarijo, čeprav imajo to prednost, da jih bralec ima lahko doma. Med knjižni katalog uvrščamo tudi inventarno knjigo in lokalne kataloge. Listovni katalogi ali preprosteje rečeno sezname literature, urejeni po abecednem redu ali sistematsko za posamezna strokovna področja, sezname novitet itd. so zelo pogosta oblika katalogov v naših knjižnicah, zlasti v manjših, kjer predstavljajo dostikrat tudi edini katalog za bralce v knjižnici.

Mnenja sem, da so taki listovni katalogi lahko priporočljivi samo takrat, kadar predstavljajo dodatek k splošnim katalogom, ne pa kadar predstavljajo edini katalog, ki ga knjižnica poseduje za bralce.

Listkovni ali kartotečni katalogi vsebujejo popise knjig na posebnih kartotečnih listkih. Pri nas so se še pred leti uporabljale v ta namen različne tiskovine v različnih barvah in DIN formatu, danes pa uporabljamo za popis navadne bele prazne kartotečne listke mednarodnega formata. Za splošnoizobraževalne knjižnice naj se uporablja kartotečni list formata 12,5 X 7,5 cm.

Vsi splošni oz. glavni katalogi katalognega sistema naj bodo v obliki kartoteke in tipkani s pisalnim strojem.

Funkcija katalogov

Glede na funkcijo bi omenila samo tiste kataloge, o katerih bomo danes govorili kot o normativnih katalogih v katalognem sistemu splošnoizobraževalnih knjižnic.

Interni katalogi

Inventarni katalog oz. inventarna knjiga. Za knjižnico pomeni važen uradni dokument, ki pokaže koliko knjig in periodik ter drugega gradiva je prejela knjižnica v enem letu oziroma v vseh letih svojega poslovanja in na kakšen način so prišle v knjižnico. V inventarno knjigo vpisujemo podatke o knjigah in drugem gradivu tekoče, tako kot prihajajo v knjižnico. Pri nas je v uporabi inventarni, v knjižno obliko vezan katalog, katerega slaba lastnost je v tem, da se vpisujejo podatki ročno in je zaradi različnih pisav včasih nečitljiv.

Lahko bi govorili še o racionalnosti takega zamudnega načina popisa, vendar za enkrat ne bi uvajali ali podpirali drugih sprememb, razen morda, da se lahko bibliografski vpis izvrši s pisalnim strojem v nevezane pole, ki se ob zaključku leta vežejo v knjižno obliko. V nekaterih deželah uporabljajo za inventarni katalog kopijo katalognega listka, ki mu dodajo vse potrebne upravne podatke /število izvodov, ceno, številko računa, dobavitelja itd./Predloga, ki se tu in tam pojavlja, naj bi se inventarna knjiga morda celo ukinila in bi se za podatek o dotoku knjig uporabljal račun dobavitelja, v naši splošnoizobraževalni knjižnični mreži ne moremo upoštevati, ker smo v prostem pristopu že ukinili sistem signature, ki lahko podobno kot inventarna številka služi za vpisovanje podatkov o izposojenem gradivu. Edini dokument, ki naj zdaj služi za inventuro obstoječega fonda in za evidenco o izposojenem gradivu je torej inventarna knjiga, ki je za vsako knjižnico nepogrešljiva in zato obvezna.

Matični abecedni imenski katalog. Matični katalog je najpopolnejši katalog knjižnice. Le ta se od abecednega kataloga za bralce razlikuje predvsem po tem, da se vanj vpišejo poleg običajnih in uveljavljenih podatkov za indentifikacijo knjige po predpisih AIK še upravni podatki in pa po svoji funkciji. Matični katalog je bralcem praktično nedostopen. S pomočjo abecednega imenskega matičnega kataloga ugotovljamo, če je npr. na ogled poslana knjiga že v knjižnici, v kateri izdaji, v kakšnem številu zvezkov in v koliko izvodih, če je ilustrirana ali ne itd. Služi nam za izdelavo osebnih bibliografij, za ugotavljanje, katera dela posameznih avtorjev so v knjižnici navzoča, za bibliografske informacije ter za pomoč pri sestavi knjižnih razstav posameznih avtorjev ipd.

Matični abecedni imenski katalog imajo predvsem večje knjižnice, ki imajo ločene upravne prostore in prostore za obdelavo knjižnega gradiva. Sprejeto je bilo stališče, naj ima matični abecedni imenski katalog vsaka knjižnica, ki ima v svoji zalogi ali skupaj z izposojevališči, ki jih upravlja nad 10.000 knjižnih zvezkov. V knjižnicah z manjšo knjižno zalogo pa vzdržujemo skupen abecedni imenski katalog, namenjen za uporabo knjižničnim delavcem kot bralcem.

Matični abecedni imenski katalog pa morajo imeti vse občinske matične knjižnice, ne glede na to ali danes že imajo predpisano količino knjižne zaloge ali ne.

Interni sistematski /UDK/ katalog. V splošnoizobraževalni knjižnični mreži se od sistematskega kataloga za bralce praviloma ne razlikuje. Interni sistematski katalog je v prvi vrsti namenjen za pravilnejše formiranje knjižnega gradiva, za ugotavljanje, kako so v knjižni zalogi zastopana posamezna strokovna področja, kje so praznine itd. Uporabljamo ga za bibliografsko dejavnost in za informacijsko službo. Ker ni praktično nobenih razlik med internim sistematskim katalogom in sistematskim katalogom za bralce, za knjižnice ni obvezen. Priporočamo

ga le izjemoma za regionalno knjižnico, kadar le ta prevzame tudi funkcijo centralnega kataloga, oziroma v tistih velikih regionalnih knjižnicah, kjer sta uprava in centralna strokovna služba ločeni in v različnih stavbah.

Katalogi za bralce

Abecedni imenski katalog za bralce. V knjižnici je nepogrešljiv, ker najpopolneje popiše vse knjižnično gradivo. Vsaka knjižnica splošnoizobraževalne mreže je dolžna upoštevati pri popisu gradiva pravila AIK nove izdaje, Ljubljana 1967. V knjižnici s prostim pristopom, kjer je knjižni fond postavljen sistematsko, nam je abecedni katalog neobhodno potreben pri iskanju del določenega avtorja. Bralec uporablja abecedni katalog, če mu je znan avtor in naslov dela in se hoče prepričati, ali je knjiga v knjižnici. V splošnoizobraževalni knjižnični mreži uporabljamo za abecedni imenski katalog za bralce centralno tiskan katalogni listek za slovenski tisk, ki vsebuje poleg abecednega imenskega popisa še ustrezne klasifikatorje za sistematski katalog, zato tudi v knjižnici sami tipkane tovrstne kataloge tuje literature opremimo s klasifikatorjem. Bralec lahko tako že iz abecednega imenskega kataloga ugotovi, kje knjiga v polici stoji, in mu ni potrebna nadaljna informacija preko sistematskega kataloga. Zato menimo, da je minimalni normativ katalogov dosežen v manjših knjižnicah /VI.tipa/, v izposojevališčih ter potujočih knjižnicah, če knjižni fond ne presega 10.000 zvezkov že, če se zagotovi postavitev abecedno imenskega kataloga.

Naslovni katalog za bralce. V ljudskih knjižnicah smo ga po vojni pogosto uporabljali kot glavni splošni katalog. Kasneje smo ta katalog zaradi sistematske ureditve izločili kot nepotreben, vendar ga v zadnjem času ponovno uvajamo, čeprav je neobvezen. Ta katalog se vrača v knjižnice takorekoč skozi zadnja vrata. Nastal je iz knjižničarjeve stiske, ko zaradi nepoznavanja vedno večje knjižne zaloge zlasti leposlovja, ki še vedno predstavlja najobsežnejši del fonda naših knjižnic, knjižničar ni mogel

najti knjige, če je bralec poznal samo naslov morda iz časopisne informacije, iz filma, iz propagandnega lepaka itd. Tako je v marsikateri knjižnici potihoma nastajal naslovni interni katalog za leposlovje, največkrat zelo nepopoln, namenjen samo knjižničarju, ker ga pač javno nismo priznali in ne dovolili. Naslovni katalog priporočamo za vse tipe splošnoizobraževalnih knjižnic kot posebni delni katalog za leposlovje, lahko pa tudi za ves fond, če ina knjižnica možnosti za to ali če je mnenja, da potrebuje naslovni katalog za kompletni fond.

Sistematski /UDK/ katalog. V naši splošnoizobraževalni knjižnični mreži se je s prostin pristopom uveljavil sistematski UDK katalog, ki ga imajo skoraj vse naše knjižnice, vendar njegovih mnogoterih prednosti pogosto ne znajo dovolj izkoristiti. Sistematski UDK katalog se sestavlja iz listkov centralne katalogizacije za slovenski tisk po načelih, ki so predpisani za te vrste katalog in se katalogni listki za tujo literaturo tipkajo po enakih kriterijih.

Sistematski katalog odgovarja na vprašanja, katero literaturo z določenega področja knjižnica poseduje in koliko je take literature v knjižnici. Bralec ima možnost, da se preko večjih strokovnih področij dokoplje preko kataloga do čisto specialnih vej, ki mu jih postavitev v prostem pristopu ne pokaže, ker so strokovna področja razdeljena le na glavne skupine in na ožji izbor podskupin. Mnenja smo, da lahko uveljavimo zahtevo, naj imajo vse občinske knjižnice sistematski UDK katalog ne glede na knjižno zalogo, ki jo zdaj imajo.

Predmetni /geselski/ katalog. V splošnoizobraževalni mreži knjižnic je zelo redek in ga razen morda za velike regionalne knjižnice ne priporočamo, čeprav menimo, da spada v minimum katalogov, ki ga zdaj določamo. Katalog odlično služi svojemu namenu v knjižnicah s specialno literaturo. V teh katalogih je literatura razporejena po določenih vidikih, iz katerih je razvidna vsebina del. Predmetnega kataloga se bralec poslužuje, kadar želi peiskati

literaturo s specialnega strokovnega področja in priti do določenega predmeta. Za sestavo takega kataloga potrebujejo knjižnice geslovník.

Tematski katalog za mladino. Tudi ta katalog spada po funkciji med strokovne in ga v splošnoizobraževalni mreži knjižnic uporabljamo samo v mladinskih oddelkih. Tematski katalog je izbirni katalog in ga v tem smislu uporabljamo za prikaz posameznih tem mladinske književnosti in nekatere književne zvrsti. Mladi bralec, ki v polici najde leposlovje razdeljeno po starostnih stopnjah, pride v zadrego, kadar ga zanima literatura glede na določeno vsebino. Zato je tematski katalog nepogrešljiv pripomoček za delo z mladim bralcem in je za večje knjižnice in samostojne pionirske oddelke obvezen. Za sestavo tematskega kataloga je potreben geslovník.

Katalogi

1. Inventarni katalog naj imajo knjižnice vseh skupin v

Glavni viri: objavljani knjižni obliki. Nove oblike in-

Abecedni imenski katalog. Ljubljana 1947.

Abecedni imenski katalog. Nova izdaja. Ljubljana 1967.

Bibliotheksarbeit heute. Aufsätze und Diskussionbeiträge.
Leipzig 1960.

Busse, G. von - H. Ernestus: Das Bibliothekswesen der
Bundesrepublik Deutschland. Wiesbaden 1968.

Kleine Bibliothekskunde. Leipzig 1963.

Klotzbücher, A.: Formen der Integration und Zentralisation
der wissenschaftlichen Stadtbibliothek und der
Öffentlichen Bücherei. Köln 1969.

Die öffentliche Bibliothek. Auftrag und Verwirklichung.
Berlin 1968.

Priručnik za poslovanje specialnih knjižnic.
Ljubljana 1969.

Reblin, B.: Das Katalogwerk der Allgemeinen öffentlichen
Bibliotheken. Leipzig 1967.

priloga čisto: naslovní katalog.

Teze za razpravo o katalogih v splošno- izobraževalnih knjižnicah

Med strokovnimi vprašanji, o katerih se knjižničarji v Sloveniji še nismo temeljiteje pogovorili, je tudi vprašanje katalogov. Za prvi enodnevni seminar o katalogih smo izbrali dve temi:

1. katere kataloge naj ima posamezna splošnoizobraževalna knjižnica,
2. centralna katalogizacija slovenskega tiska.

Da bi bil seminar čimbolj uspešen in bi laže prišli do končnih rezultatov, je republiška matična služba sklicala poseben pripravljalni sestanek. Na podlagi te razprave so nastale naslednje teze, ki jih predlagamo za razpravo na seminarju.

Katalogi

1. Inventarni katalog naj imajo knjižnice vseh skupin v dosedaj uveljavljeni knjižni obliki. Nove oblike inventarnega kataloga naj se poskusno uvajajo le v izjemnih primerih in samo v najbolj razvitih knjižnicah.
2. Vsaka knjižnica naj ima matični /AIK/ katalog, ki zajema celotni knjižni fond.
3. Katalogi za bralce se formirajo glede na velikost in možnosti posamezne knjižnice, pri čemer naj bi se knjižnice ravnale po naslednjih normativih:

A. Katalogi za odrasle bralce

Knjižnice VI. skupine in izposojevališča s stalnim knjižnim fondom v prostem pristopu:

obvezno: AIK,

priporočamo: naslovni /za leposlovje/, UDK.

Knjižnice IV. in V. skupine:

obvezno: AIK in UDK,

priporočamo: naslovni katalog.

Knjižnice III. skupine:
obvezno: AIK in UDK,
priporočamo: naslovni katalog.

Knjižnice I. in II. skupine:
obvezno: AIK in UDK,
priporočamo: naslovni, geselski in specialne kataloge tudi za del fonda.

B. Katalogi za mladino

Knjižnice VI. skupine in izposojevališče s stalnim fondom:

obvezno: AIK /za ves fond skupaj/,
priporočamo: poseben AIK za mladinski fond, sistematski in naslovni katalog ter sistematski katalog za leposlovje.

Knjižnice IV. in V. skupine:

obvezno: AIK /posebej za mladinski fond/,
priporočamo: naslovni, sistematski in tematski katalog.

Knjižnice I., II. in III. skupine:

obvezno: AIK in sistematski katalog,
priporočamo: naslovni, tematski.

Centralna katalogizacija slovenskega tiska

1. Centralna katalogizacija je nujna posebno z ozirom na manjše knjižnice, ki imajo premalo strokovnega kadra.
2. Postopek izdelave listkov je treba pospešiti.
3. Vsaka knjižnica od I. do V. skupine naj bi naročila set B - ta bi služil za informacijo o izdanih knjigah. /Knjižnice VI. skupine in izposojevališča naj bi isti namen naročile set A./
4. V tem primeru bi set A formirali kot izrazito priporočilni set. Izbor bi bil nekoliko ožji kot doslej.
5. Informativni set naj bi bil za knjižnice obvezen.

T e m a t s k i k a t a l o g
za bralce v pionirskih knjižnicah
/Andra Žnidar/

Tematski katalog je dopolnilni oz. pomožni stvarni katalog, namenjen bralcem v pionirskih knjižnicah. Zajema del leposlovja v slovenskem jeziku. Urejen je po abecednem redu vsebinskih gesel, ki predstavljajo posamezne teme mladinske književnosti in nekatere književne zvrsti. Glede na posebno ureditev leposlovja v pionirskih knjižnicah, ki ne upošteva strok decimalne klasifikacije temveč starostne stopnje bralcev, pomeni tematski katalog važno vsebinsko informacijo, zato je za delo z bralcem nepogrešljiv.

Tisti del leposlovja, ki je že s postavitvijo vsebinsko opredeljen, t.j. umetna pravljica /skoraj celotna skupina C/ in ljudska pravljica /skupina L/, ne potrebuje gesla v katalogu, ravno tako ne dobe gesla tiste maloštevilne knjige, ki nimajo izrazite teme.

Oblika popisa na katalognih listkih je lahko zelo poenostavljena.

Primeri gesel:

Basni
Cirkus
Daljne dežele
Delavsko gibanje
Detektivske zgodbe
Divji zapad
Doživljaji dečkov
Doživljaji deklic
Dramska dela, scenariji
Dramska dela - mladinska
Družbeni romani in povesti
Gusarji
Humor in satira
Indijanci
Knečki upori

Centralna katalogizacija slovenskega tiska

/Miša Sepe/

Letos teče že peto leto, odkar je republiška natična služba začela s centralno katalogizacijo slovenskega tiska. V teh petih letih nam je uspelo premagati nekaj začetnih težav, pridobili smo si precejšen krog naročnikov in morda ne bo preveč neskrupno, če rečem, da smo tudi s centralno katalogizacijo pripomogli k sedanjemu razvoju knjižnic v Sloveniji.

Vzrok, da je pogovor o centralni katalogizaciji na dnevnem redu današnjega seminarja, je v tem, da so tudi okrog centralne katalogizacije ostala nekatera še ne povsem rešena vprašanja in da se je nekaj vprašanj pojavilo na novo. Tako imamo na našem seminarju dve glavni nalogi:

- 1./ Sporazuneti se moramo za skupen odnos do centralne katalogizacije. Saj ni mogoče dvomiti o tem, da smo vsi zavzeti za takšno rešitev problemov, ki bo tudi v interesu napredka slovenskega knjižničarstva.
- 2./ Pogovoriti se moramo o nekaterih konkretnih vprašanjih, za katere bomo lahko našli rešitev že na tem seminarju. Te rešitve bodo vsem tistim, ki delajo pri centralni katalogizaciji, dragocene smernice pri nadaljnjem delu.

Upam, da se nam bo uspelo iskreno pogovoriti o vsem in da današnji pogovor ne bo ostal brez rezultatov. Dovolite, da za uvod v razpravo povem nekaj besed.

Najprej nekaj podatkov o centralni katalogizaciji. V letu 1971, torej v četrtem letu svojega dela je imela centralna katalogizacija 172 naročnikov, od tega 86 šolskih knjižnic in 86 drugih. Set B je zajel 1433 naslovov, zanj smo imeli 61 naročil, set A je zajel 608 naslovov in smo imeli zanj 96 naročil, set Š pa je zajel 474 naslovov in smo imeli zanj največ, tj. 103 naročila. Vsega skupaj smo torej prodali 260 setov.

Cena posameznega listka je vsa leta ista - 30 par. Listki so subvencionirani. Vsota, ki jo dobimo za prodane listke, niti od daleč ne krije stroškov, tako je centralna katalogizacija ne samo strokovna, pač pa tudi finančna pomoč slovenskim knjižnicam. Sete smo pošiljali v preteklem letu 24 krat, torej povprečno 2 krat mesečno. Norda bo zanimivo tudi celotno število katalognih listkov:

prodanih je bilo	201.120	listkov
popravljenih	3.088	listkov
v NUK pa smo porabili	40.124	listkov
	<hr/>	
Skupaj	244.332	listkov

Že te številke kažejo, da se je centralna katalogizacija kar lepo uveljavila. Med naročniki so že vse splošno-izobraževalne knjižnice, narašča pa tudi število šolskih knjižnic, ki so naročene na naše sete. Preko meja Slovenije segamo bolj počasi, za zdaj pošiljamo listke v Trst, Gradec in v knjižnico Nacionalnega muzeja v London. V Jugoslaviji naroča našo centralno katalogizacijo razen slovenskih knjižnic samo makedonska nacionalka.

Uspehi torej so, vendar se z njimi še ne moremo zadovoljiti. Predvsem bomo morali v prihodnjih letih zajeti v krog naročnikov še vse preostale šolske knjižnice in sicer postopoma, tako kot se urejajo in dobivajo poklicni kader.

Tudi z uporabo katalognih listkov pri tistih knjižnicah, ki so že naročene nanje, ne moremo biti povsem zadovoljni. Še vse preveč je knjižnic, ki centralne katalogizacije ne znajo dovolj izkoristiti. Naročene so sicer na en set, vendar kljub temu njihovi katalogizatorji niso bistveno razbremenjeni. Listke za svoje kataloge pretipkavajo ali celo prekatalogizirajo, se pravi, prilagajajo jih že obstoječim katalogom.

Pri nekaterih knjižnicah pa opažamo nasprotni pojav: listke centralne katalogizacije vlagajo v kataloge takšne kot so, ne da bi izdelali dodatne vpise, podčrtali tiste decimalne vrstilce, pod katerimi so knjige razvrščene v prostem pristopu, itd. Pri taken postopku je seveda uporabnost katalognega listka močno okrnjena in niso izkoriščene vse možnosti, ki jih nudi.

Prav tako tudi večkrat opazimo, da knjižnice ne znajo izkoristiti katalognih listkov za knjige, ki jih niso nabavile. Ti preostali listki lahko po pametni uporabi služijo kot pripravna informacija o knjigah, ki so izšle, pa jih posamezna knjižnica iz takšnega ali drugačnega razloga nima.

O uporabi listkov centralne katalogizacije v informativne namene se bomo pogovorili še v dujem letu, ko bo govora o konkretnih predlogih.

Ne bi bilo pravično, če bi vse pomanjkljivosti pri uporabi centralne katalogizacije pripisali samo knjižnicam naročnicam. Včasih so pomanjkljivosti centralne katalogizacije tisti vzrok, ki ovira knjižnice, da bi jo bolj izkoriščale.

Največ kritike je bilo izrečene na račun ažurnosti centralne katalogizacije. Ta kritika je brez dvoma upravičena, naša ažurnost še ni takšna, kot bi morala biti. Tega se vsi, ki delamo pri centralni katalogizaciji, boleče zavedamo.

Za premajhno ažurnost centralne katalogizacije sta dva vzroka:

1. Katalogni listki se izdelujejo na podlagi obveznega izvoda, ki ga prejema NUK. Dotok obveznega izvoda slovenskega tiska je urejen z zakonom, naša nabavna služba pa se je ob uvedbi centralne katalogizacije še posebej dogovorila z založbami in tiskarnami, da bodo dostavljale nove knjige sproti in čimprej. Teoretično torej pri tem ne bi smelo biti ovir. Na žalost se praksa od teorije zelo razlikuje. Nekatere

tiskarne so pri dostavah obveznih izvodov zelo malo-marne, pošiljajo nam publikacije kasno, veliko kasneje kot trgovski mreži, včasih niti ne poskrbijo, da bi nam poslale vse. Največ težav je pri publikacijah, ki niso tiskane v Sloveniji, in pri tistih, ki jih s pomočjo različnih tehnik izdelujejo nešteta manjša podjetja ali posamezniki. Zasledovati sproti vse, kar izide ter izterjavati zaostale publikacije ali kupovati tiste, ki jih kot obvezni izvod težko izterjamo, je ogromna naloga, ki ji nabavni oddelek NUK ni v celoti kos, čeprav se trudi, kolikor more. Za uspešno in hitro opravljanje te naloge bi morali ta oddelek močno okrečiti. V veliko pomoč so nam pri tem delu tiste knjižnice, ki nas sproti opozarjajo na knjige, za katere niso dobile katalognih listkov. Po takem opozorilu takoj terjamo tiskarno ali založbo in v večini primerov pride knjiga še ob pravem času v centralno katalogizacijo. Publikacij, ki jih izterjamo zelo pozno, 2-3 leta po izidu, navadno v centralni katalog ne vključujemo, ker računamo, da so si jih knjižnice že same katalogizirale.

2. Celoten postopek od prihoda knjige v NUK do odpošiljanja katalognih listkov tudi še zdaleč ni idealen, česar se vsi sodelavci zavedamo. Od prihoda knjige v hišo do odpošiljanja listka preteče zdaj 14 dni do en mesec, v izjemnih primerih tudi več. Kot že rečeno, se zavedamo, da je ta čas predolg in ga bo treba skrajšati na 7 do 14 dni. V ta namen smo že v preteklih letih marsikaj izboljšali pri organizaciji. Trenutno je ozko grlo tiskanje samo. Naš tiskarski stroj je odločno prepočasen za količino izvodov, ki jo potrebujemo. Pri 220 izvodih posameznega listka porabi ročno vlaganje listkov in vrtenje stroja vse preveč časa in je kljub izredni marljivosti tiskarja in kljub nadurnemu delu čas tiskanja predolg.

Da bi vse te pomanjkljivosti čimbolj zmanjšali, imamo v načrtu tele ukrepe:

1. Kolikor bo le mogoče, bomo poskrbeli za pravočasen in čimbolj popoln dotok knjig. Pri tem računamo tudi na pomoč knjižnic naročnic.
2. Listke bomo pošiljali bolj pogosto. Ševeda morajo ostati posamezne pošiljke dovolj velike, da opravičijo delo in stroške pošiljanja.
3. V najkrajšem času bomo nabavili nov, sodobnejši razmnoževalni stroj.

Kot vidite se pomanjkljivosti zavedamo in se trudimo, da bi jih čimbolj zmanjšali. Vendar vas moram opozoriti, da ne bo nikoli mogoče doseči popolne ažurnosti, kot si jo nekatere knjižnice predstavljajo.

Če bi hoteli dobiti katalogni listek v vsakem primeru skupaj s knjigo, bi morali knjige opremljati z katalognimi listki že založbe, kar pa je pri našem sistemu založb popolnoma neizvedljivo in bi najbrž tudi v strokovnem pogledu dalo bolj žalostne rezultate.

Čeprav je kritika ažurnosti centralne katalogizacije najbolj pogosta, ne smemo prezreti drugih pripomb, ki so sicer manjkrat izrečene, vendar so ravno tako prisotne.

Bolj organizirane knjižnice, ki imajo razmeroma dosti strokovnega kdra in že formirane kataloge, pogosto moti vsebinska ali oblikovna plat centralnega katalognega listka. Večkrat se zgodi, da centralni katalogni listek preseneti bodisi po obliki, po abecedni imenski katalogizaciji ali, kar se največkrat primeri, po klasifikaciji. Te pomanjkljivosti ne bo mogoče odpraviti.

Pri dosedanjem razvoju naših knjižnic je nujno prišlo do mnogih inačič v glavnih potezah sicer skupnega sistema. Razumljivo je, da ni mogoče upoštevati vseh inačic hkrati in posamezne knjižnice se bodo morale svojim

inačicam pač odpovedati in se priključiti celoti. Mislim, da se bodo morale knjižnice s tem prej ali slej sprijazniti, če bodo hotele ostati ali postati racionalne.

Bojim se, da mi bo ta ali oni kolega zameril, vendar se moram dotakniti tudi tretjega vzroka, ki se le redko omenja, pa pogosto zavira učinkovitejšo uporabo centralne katalogizacije.

Čeprav je bibliotekarska stroka pri nas mlada, ima vendar že svojo tradicijo. Bibliotekarji, ki so poлагali temelje slovenskemu knjižničarstvu, so skrbeli predvsem za zbiranje, hrambo in urejanje knjižničnih fondov. Srce in ogledalo vsake resne knjižnice je bil njen katalog. Najboljše moči so bile posvečene izpopolnjevanju in negovanju katalogov in razumljivo je bilo, da so najvišje kvalificirani kadri v knjižnicah katalogizirali.

Zadnji čas je postavil pred knjižnico nove naloge, njeno mesto v družbenem življenju človeka je novo: "ni več zgolj posrednik, temveč tudi dejavnik, ki more sodelovati pri oblikovanju duhovne fiziognomije določene družbe." /Ignac Kamenik: Izobraževanje knjižničarjev v Sloveniji./ V tem so postavljene nove naloge tudi pred knjižnične delavce. Ali so težje ali lažje od dosedanjih, težko sodimo. Za nas, ki so nas kot neizkušene začetnike najprej naučili strogih pravil katalogizacije in zlasti še za tiste kolege, ki so se temu delu potem v celoti posvetili, je prevzemanje novih nalog brez dvoma zelo težko. Naj bo že odpor proti spremembam zavesten ali podzavesten, prav gotovo je tu. Iz tega odpora pa izvirajo marsikateri argumenti, s katerimi sami sebi in drugim dokazujemo, da centralne katalogizacije ne moremo kar tako sprejeti. Naj že navajamo te ali one razloge, v resnici je prav ta odpor proti novemu v marsikaterem primeru vzrok temu, da v nekaterih knjižnicah še vedno najbolj strokovni kadri presede večino svojega delovnega časa za pisalnimi

stroji in katalogizirajo ali pretipkavajo katalogne listke tudi takrat, ko bi si to delo lahko prihranili in porabili svoje znanje in strokovnost drugod.

Centralna katalogizacija ima torej tudi svoje senčne strani: ni in nikoli ne bo povsem ažurna, zaradi nje se bo treba v marsikateri knjižnici odpovedati popolnoma enotni strukturi katalogov, marsikateri knjižni delavec bo moral zaradi nje opustiti dosedanje delo, ki ga obvlada in ki ga je navajen, in se ukvarjati z novimi nalogami, ki so mu tuje in se jim bo moral na novo priučiti.

Ali naj se torej centralni katalogizaciji odpovemo in delamo naprej po starem? Ali naj uporabljajo centralno katalogizacijo le tiste knjižnice, ki jih nuja in pomanjkanje kadra v to prisili?

V lanskem letu sta bili izdelani dve analizi o stanju kadrov v splošnoizobraževalnih knjižnicah. Eno je pripravila republiška matična služba, drugo Ignac Kamenik. Analizi sta ubrali nekoliko različno pot, zato so tudi številke o pomanjkanju kadra drugačne, vendar so rezultati obeh analiz zelo podobni in milo rečeno zaskrbljujoči. Analizi poznate, vendar dovolite, da na tem mestu ponovim nekaj številok. Po analizi matične službe, ki upošteva minimalne normative za osnovno dejavnost knjižnic - brez specialnih oddelkov za otroke in mladino - nam manjka v Sloveniji okrog 40 bibliotekarjev, 40 višjih knjižničarjev, 25 knjižničarjev in 15 knjižničnih manipulantov v občinskih knjižnicah ter 50 do 60 strokovnih knjižničnih delavcev v krajevnih knjižnicah in izposojevališčih. Pri tem niso računane kadrovske potrebe znanstvenih, specialnih in šolskih knjižnic. Kot že rečeno, je analiza prva te vrste in bolj orientacijske narave, mislim pa, da bodo naslednje podrobnejše analize pokazale večji deficit strokovnega knjižničarskega kadra. Če hočemo splesti omrežje splošnoizobraževalnih knjižnic in storiti vsaj prve korake

na poti modernizacije, pa kateri druge evropske knjižnice že nekaj časa krepko stopajo, in odločili smo se že, da to hočemo, bo moral v tem prvem obdobju skoraj vsak strokovni knjižnični delavec delati za dva.

Spričo takšne situacije si res ne moremo privoščiti razkošja, da bi nekateri naši najbolj kvalificirani kadri še naprej porabljali največ svojih moči za finese katalogizacije v posameznih knjižnicah.

Centralno katalogizacijo morajo torej sprejeti vsi brez izjeme in doseči njeno maksimalno in optimalno uporabo. Uporaba centralne katalogizacije samo v tistih knjižnicah, ki so v to prisiljene spričo razmer, bi pomenila, da smo ostali na pol poti.

Če hočemo doseči, da bo centralna katalogizacija res dosegla svoj namen, da bo knjižnicam v pomoč in da bo omogočila sprostitev strokovnih delavcev za nove naloge, se moramo za to vsi zavzeti. Brez dobre volje in pomoči prav vseh knjižničnih delavcev bodo vsa prizadevanja ekipe, ki dela pri centralni katalogizaciji, dosegla samo polovične rezultate.

Zato smo se danes zbrali, da izmenjamo svoja mnenja, da se pogovorimo, da skupaj najdemo napake in ovire in tudi pot, po kateri jih bo mogoče najhitreje in najlažje odpraviti.

Upam, da bo vsakdo izmed vas prispeval svoj delež v tem pogovoru, in prav tako upam, da bodo rezultati, ki jih bomo dosegli, tudi obveza za slehernega izmed nas.

Sklepi seminarja, ki je bil dne 9. junija 1972
v Ljubljani

Katalogi in katalogni sistem v splošnoizobraževalnih
knjižnicah

I. K a t a l o g i

1. Inventarni katalog naj imajo vse knjižnice skupin od I. - V. v dosedaj uveljavljeni knjižni obliki. /Nove oblike inventarnega kataloga naj se poskusno uvajajo le v izjemnih primerih in samo v najbolj razvitih knjižnicah./
2. Vsaka knjižnica naj ima AIK /matični/ katalog, ki zajema celotni knjižni fond. Če ima knjižnica samo matični katalog, mora biti le-ta bralcem obvezno na razpolago.
3. Katalogi za bralce se formirajo glede na velikost, možnosti in potrebe knjižnice, pri čemer naj bi se knjižnice ravnale po naslednjih normativih.

A. Katalogi za odrasle bralce

Knjižnice I. in II. skupine: AIK, UDK, naslovni, geselski in specialni katalogi

Knjižnice III., IV. in V. skupine: AIK /matični/, UDK, naslovni.

B. Katalogi za mladino

Knjižnice od I. - V.: AIK in sistematski katalog za mladinski fond, tematski, naslovni.

Knjižnice VI. skupine in izposojevališča z ločenim mladinskim fondom: AIK za mladinski fond.

Če je izposojevališče namenjeno izključno mladini: AIK, tematski katalog.

II. Centralna katalogizacija slovenskega tiska

1. Centralna katalogizacija je nujna in je ne bi ločeno razvijali še v manjših centrih.
2. Postopek izdelave listkov je treba pospešiti.
3. Vsaka knjižnica od I. - V. skupine naj bi naročila set B - ta bi služil za tekočo bibliografsko informacijo o izdanih knjigah. Za knjižnice VI. skupine in stalna izposojevališča naj bi v isti namen naročile set A.
4. Set A je treba formirati kot izrazito priporočilni set.
5. Informativni set naj bi bil za knjižnice obvezen.

Izdaja: Narodna in univerzitetna knjižnica,
61001 Ljubljana, Turjaška 1
tel. 23-197-98 int. 008, p.p.259